

tada en un inventari arag. de 1404 (BRAE ix, 118), i que, en efecte, donat el seu tipus fonètic, deu ser probablement del cat. occidental extrem, fronterer de l'aragonès. «Item posat <Imp. 5> e-l foc fust de *frex* vert, e la liquor ---» que el *DAG.* cita del *Tresor dels Pobres* (que es creu traduït al cat. en el S. XIV del seu original en baix llatí). No disposem de més documentació fins a OPou, que ens dóna la mateixa forma dialectal en «piques de *frex* de deu peus», però en la seva llista alfabètica de noms d'arbres només porta la forma més normal «*frexe*: *fraxinus*» (*TbPu.*, 171, 52), única que figura en el *DTO.* 1647 («*freixe*: nom de arbre»).

I ha passat des de llavors com a forma standard, usada pels grans escr. de la Renaix.: «en flames esclatava nevant lo Pirineu / --- / tot capdellant arbredes, penyals dels cims rodolan, / rost avall *freixes* cruixen y faigs, esbocinats, / y la fumera y flames amunt se caragolan / ab quera y pols dels rònecs albercs endrocats», *Atl.* I, 31b (on la versió primera, de 1867, ja era quasi igual: «per terra-ls *freixes* cruixen y faigs estrijolats»).

També, és veritat, es constata aviat l'altra forma, en terres valencianes: «*freix*: árbol que crece muy alto» des del vocabulari de Carles Ros de 1764 (p. 115); Cavanilles preferia *fleix* amb *-l*. (*Obs.* II, 323); *freix* ens diuen EValor i JGiner (1950-5) és la forma de l'extrem Sud (Castalla) (cf. a baix el col·lectiu *freixàr* a Finestrat), però *fleix* la de València. I en efecte això arriba fins més enllà del Xúquer, car a les muntanyes d'Alzira m'ensenyaren el *fléix* com el que produeix la fusta que en fan assots o fuets (1962) (tirant al N. sento *La Fléix*a com a femení a Costur, 1961). Ara bé aquesta és també la forma mallorquina: «volguda casetta blanca / ran del *fleix* alt i soliu», Guasp (*IdOr* IX, 148); també *DAmén.*, i AMAlcover, a propòsit del cognom mallorquí *Fleixes* (*Freixes* en el Princ.), consignava «a València diuen *fleix* a la freixa, i a les Balears li deym també *fleix* i arbre ver» (*BDLC* XI, 332). Com que ja veurem l'antiguitat de *FRAXUS* en romànic, aquesta variant amb *-l-*, tan suspecta d'influència aràbiga en si mateixa pel costat fonètic, i coincidint amb les zones de màxima tradició morisca, ens persuadeix que es tracta d'una variant heretada dels temps pre-islàmics (veritat que també a Bielsa sembla usar-se *fláixi*, segons Rohlf, *Patois de Lescun*, 21, i és que hi contribuï una contaminació de *fleixar/flixar* ll. FLEXARE, a causa dels fets que estudio ací en *FLECTIR* i en el *DECH FLEJE*).

*Frix*, que *AlcM* recull a Bòt (Terra Alta) pot resultar d'una ultracorreció des-mossarabitzant de *freix* (segons el cas de mossàr. *Fleix/cat.* *Flix* FLËXUS), cf. *Pira* mossàr. < *Piera* APIARIA.

Ara, quant a la variant sense *-e*, *freix* (documentada en els Ss. XIV i XVI) ja venia del Nord, si bé no estrictament del Princ., almenys des de Ribagorça. És la general a la Vall de Boí: *fréix* (Taüll, 1953) *fréix* (Boí, 1968) sentit dotzenes de vegades des de 1953: «allí que hi aquell *freix* gros», Boí (1953), la Canal des *fréixos* és la que es veuria davallant fit a fit del bal-

neari de Caldes; igual en el Flamicell: Violant, *Enfornadors de Sarroca de B.* (BCEC XLVII, 22); «salta-*freixos* de la Pobleta (de Bellvei)», llista de malnoms ètnics comunicada per Pol, 1960; però no menys a la Vall de Barravés: ho sento a Senet i és conspícua la *Pleta del Fréix* a l'alta vall de Besiverri (en amunt del Bosc de la Contesa, 1957), igual Ribagorçana avall, a Sopeira; i així mateix a la vall de l'Espera: *fréix* vaig sentir a Viu de Campo, i el meu acompanyant de Benasc, camí de la Renclusa volia arplegar *gabièls de fuèles de fréix* (1965).

Si ens internem en el Pirineu aragonès, reapareixen formes provinents de *FRAXINUS*, si bé amb tractament ben diferent del cast. *fresno*: *fréixels* i *fuèla de fréixel* a San Juan de Gistau, *os fráixins* a Bestué, *fráixin* a la vall de Fanlo, *Frájen* nom d'un agregat de Torla (si bé allí i a Panticosa avui ja només volgueren reconèixer *fresno*), *fráxin* o *frásno* (segons qui ho deia) a Linás de Broto, *fráxin* a Orós de Tena, *fráben* a Aragüés, i crec que *fréxil* (?) a Ansó (si bé allí i a Aragüés pretengueren que és una varietat diferent del *fresno*), 1965-6.

En canvi, des del Pallars, a la resta del Princ. apareix ja la forma provinent de *FRAXINUS*, amb variants semblants a les del català central, tot al llarg del Pirineu fins al ross.; val a dir que amb una excepció: *lu fréix* i *es fréixus* a Aiguatèbia, que essent en el sector més nòrdic i isolat del Conflent, bé pot ser que discrepi de la resta (1959). Sembla que ja comença en el baix Isàvena: *fréixes* a Llaguarres, 1957 (on els plurals femenins són en *-as*, per tant deu ser *-INOS* i no pas femení) i pel Nord ja comença a la Vall d'Aneu, segons Krüger; en tot cas és la forma comuna *fréxe* o *fréixe* la que vaig sentir de dalt a baix de la vall de Cardós (1934), i Prat des *fréixes* a Sorri, Vall d'Aneu (1959). En el vessant soleït del Pir. Or. tenim simplement la forma standard *um fréix*a (Freixenet de Camprodon, 1935, en coincidència, al capdavant, amb el nom del poble).

Però ja des de la Vall Ferrera comença una forma femenina (*fréxa* a Tor, 1932), que de primer no sabem com judicar: femenítzació secundària? Un poblet remot, arran de carena, entre Sort i la Seu d'Urgell, porta des d'antic el nom de *Freixa* amb *-a* (deu ser significatiu que a la sortida del poblet hi ha el *Camí de les Freixeres*, 1959, nom actual, allí, de l'arbre, derivació que faria creure en un antic final *-xa* i no pas heteroclisi moderna de la forma en *-INUS*). Sigui com vulgui, en tot cas, aquest femení, cap a l'E. (i potser SE., i fins S.), a través de Cerdanya, ens condueix almenys fins al Conflent: aqueixes *fréxes* Queixans (1935); el nostre amic sallagosard Ant. Cayrol escrivia: «a mitjanit pujaràs dalt de la *freixa* i faràs el cant del gall» (JPCerdà, *Cont.*, 43): constato en efecte, a Sallagosa mateix, que hi usen *fré(i)xes* com a femení; *la fréxa* Vallcebollera, Er, Llo; *una fréix*a La Llaguna (i *La Freixa* NL), i així encara *les fréxes* a Sançà i a Orbanya.

Cap al Sudest i S., arribaríem amb això molt lluny (si no hi ha solució de continuïtat): *Tussal* de les *fréxes*